

DOI: 10.33663/0869-2491-2026-37-387-396

УДК [1: 32] (07)

В. П. ГОРБАТЕНКО,

доктор політичних наук, професор*

ORCID: 0000-0002-2400-954X

ФІЛОСОФІЯ ПОЛІТИКИ: ОКРЕСЛЕННЯ ПРОБЛЕМНОГО ПОЛЯ ПЕРШОЇ ЧВЕРТІ ХХІ СТОЛІТТЯ

Розглянуто особливості та визначальні напрями осмислення реалій ХХІ століття в рамках філософії політики. Показано її сучасну ціннісно-світоглядну орієнтацію в контексті складної динаміки геополітичних трансформацій та соціальних змін. Звернено увагу на необхідність використання в міжнародній політиці й міжнародному праві конструктивних доктрин, концепцій, підходів щодо налагодження гармонійного співіснування людства.

Ключові слова: філософія політики, світовий розвиток, геополітичні трансформації, міжнародна політика, міжнародне право, інформаційно-комунікаційний простір, штучний інтелект, посткласичні ідеології, постматеріальні цінності, расизм, мережна держава, міграційні процеси.

Horbatenko Volodymyr. Philosophy of Politics: definition of the problem field of the first quarter of the 21st century

The features and defining directions of understanding the realities of the 21st century within the framework of the philosophy of politics are considered. Its modern value-based and worldview orientation is shown in the context of the complex dynamics of geopolitical transformations and social changes. Attention is drawn to the need to use constructive doctrines, concepts, and approaches to establishing harmonious coexistence of humanity in international politics and international law.

Keywords: philosophy of politics, international development, geopolitical transformations, international politics, international law, information and communication space, artificial intelligence, postclassical ideologies, postmaterial values, racism, network state, migration processes.

Вступ. Від найдавніших часів політика була й залишається дотепер однією з основних сфер застосування філософського знання. Відповідно до цього сформувалася й постійно вдосконалюється філософія політики як самостійна галузь знання. На відміну від теорії політики, яка «розробляє та вивчає принципи організації і порядок функціонування політичних систем та структур», філософія політики є ціннісно-світоглядною теорією, що «доповнює й

* ***Horbatenko Volodymyr, Doctor of Political Sciences, Full Professor***

конкретизує теоретичні складові політики глибинними елементами позаполітичного, узагальнено-смыслового характеру»¹. Філософію політики в її сучасному розумінні можна визначити як систему наукових знань, що досліджує співвідношення та особливості взаємодії людини, суспільства і держави з метою вироблення ефективного політичного порядку, оптимального функціонування політичної влади, забезпечення людині можливості політичного вибору та відповідних орієнтацій.

До найважливіших сюжетів філософії політики відносять: особливості становлення і розвитку магістральних політичних ідей; осмислення теорій, концепцій, ідей, аргументів через аналіз таких понять, як «держава», «нація», «влада», «права людини», «справедливість», «свобода», «суспільне благо», «соціальні інтереси» та ін.; формулювання, оцінювання та введення критеріїв для характеристики політичного і соціального порядку; з'ясування характеру функціонування політичних інститутів і поведінки суб'єктів влади; осягнення цивілізаційних, геополітичних, інтегративних процесів, конфліктних міждержавних відносин; виявлення особливостей соціальних трансформацій, змін у системі комунікацій між людьми, перспектив розвитку держави й суспільства. Філософія політики завжди є відкритою системою, яка не надає однозначних відповідей на складні питання, а тяжіє до перманентного дискурсу, пошуку істини.

Огляд літератури. Проблеми, пов'язані з розвитком філософії політики на початку ХХІ століття, розглядають у своїх працях зарубіжні вчені Е. Альбрехт, З. Бауман, С. Жижек, Р. Інглеарт, Б. Латур, М. Нусбаум, Т. Сарацин, А. Сен, М. Сендел, М. Фішер, М. Фрейзер, Ф. Фукуяма, Н. Хомскі, а також українські – Є. Бистрицький, О. Бойко, С. Возняк, Є. Горбунов, Т. Далявська, О. Дубас, А. Єрмоленко, Г. Зеленько, А. Колот, С. Кримський, О. Малиновська, М. Попович, О. Постол, О. Соловей, Л. Угрин. Для здійсненого нами дослідження особливе значення мають праці зарубіжних вчених – У. Бека, Р. Курцвейла, Е. Рудинеско, Г. Хайнзона; та вітчизняних – Ф. Кирилюка, В. Огризка, О. Стойко, В. Трофимовича, О. Халіної.

Постановка проблеми. В умовах кардинальної зміни суспільно-політичної ситуації в сучасному світі відбулися значні зміни і в дискурсивному полі філософії політики. Відповідно однією з нагальних наукових потреб у сфері соціально-гуманітарних наук є визначення основних проблем, які стосуються поглибленого розуміння трансформаційних процесів першої чверті ХХІ століття. Для України таке спрямування інтелектуальних зусиль наукової спільноти має особливу актуальність, оскільки в умовах широкомасштабної російсько-української війни для неї гостро постала проблема самозбереження та геополітичного й геостратегічного самовизначення.

Мета і завдання дослідження. Метою цього дослідження є системний розгляд засобами предметної специфіки філософії політики суспільно-політичної ситуації в сучасному світі. До основних завдань віднесені формулюю-

вання і характеристика визначальних проблем, що становлять основу сучасного дискурсу в рамках вищезазначеної сфери наукових знань.

Виклад основного матеріалу. З настанням XXI століття в поле зору філософії політики потрапили ключові проблеми, які відзначаються вирішальним впливом на світовий розвиток. Не претендуючи на охоплення достатньо широкого спектру цих проблем, спробуємо охарактеризувати деякі з них, а саме: 1) глобальні геополітичні трансформації; 2) епохальний соціокультурний зсув параметрів людського буття; 3) розширення інформаційно-комунікаційного простору; 4) посткласичні політико-ідеологічні зміни; 5) тенденції і ризики розвитку держави й суспільства; 6) демографічний дисбаланс і надмірна міграція населення. Відтак спробуємо послідовно розглянути означені проблеми.

1. Глобальні геополітичні трансформації. На початку XXI століття в міжнародних відносинах має місце амбівалентне світосприйняття: з одного боку, очевидно є необхідність інтеграції, відкритості національних кордонів та ринків для товарів і послуг, спільних зусиль держав для розв'язання глобальних проблем, але з іншого – забезпечення національних інтересів зумовлює пріоритетні зусилля заради балансування в ситуації зародження багатополосного світу, збереження суверенітету, відстоювання національної ідентичності.

Різний рівень розвитку національних держав породжує значну диференціацію в баченні ними свого місця та ролі у світі чи навіть у межах певного інтегративного утворення, зокрема, Європейського Союзу. Йдеться про значні відмінності між великими, регіональними і малими державами, зважаючи на їхні можливості міжнародного впливу. В цьому контексті О. Халіна зазначає, що в сучасних умовах «людство потребує цілісного та більш творчого мислення про економічну реальність для підтримки стабільності та добробуту в глобальній економіці, але для цього необхідно створити адекватну глобальну політику, яка враховуватиме особливості матеріальних і духовних засад розвитку кожної окремої країни»².

В умовах російсько-української війни у світі постала криза міжнародних відносин, яка виявилась у безпорадності та бездіяльності міжнародних організацій, таких як ООН, ОБСЄ, Червоний хрест та ін. У практичній площині виявилось, що норми міжнародного права є не більше, ніж політичними зобов'язаннями, які працюють лише за умови згоди його суб'єктами їх беззастережно виконувати. В. Трофимович щодо цього зазначає: «Розпочинаючи гібридну агресію, путінський режим переслідував двоєдину глобальну мету: геостратегічну – зруйнувати чинний світовий порядок домінування Заходу на планеті та повернути РФ статус «великої держави»; геоісторичну – повернути світ у реальність середини минулого століття («зони впливу», «боротьба систем», «баланс сил і баланс інтересів» і т. д.). Тобто здійснити ревізію програної СРСР холодної війни»³.

Як наслідок, Україна активізувала формування національної геостратегії, основу якої становить європейська і євроатлантична інтеграція. Поряд із цим Україна реалізує або поглиблює цілий ряд новітніх напрямів, що стосуються визначення її геополітичного становища в сучасному світі. До таких напрямів, зокрема, відносять: відродження національної самобутності та її поєднання з європейською ідентичністю; зближення з тюркомовним світом з метою обмеження впливу росії на азійські країни; налагодження союзницьких взаємовідносин і геополітичних зв'язків з країнами, які репрезентують ідеї індивідуальної свободи, соціальної відкритості та динаміки, такими як США, Канада, Велика Британія, Франція, Іспанія, Швеція, Японія, ПАР; вибудовування системи протидії російському цивілізаційному наступові і тискові у вигляді рашизму та різноманітних технологій гібридної війни.

2. Епохальний соціокультурний зсув параметрів людського буття.

У сучасних умовах політика значно більшою мірою, ніж у попередні часи, потрапляє в залежність від культури, у межах якої зіштовхнулись корінні властивості двох епох. Вчені визначили ці епохи термінами «модерн» і «постмодерн». Щодо логіки і підстав для такого визначення існують різні точки зору, однак безспірною є кардинальна зміна характеру соціокультурного розвитку на початку III тисячоліття існування людської цивілізації. Для епохи модерну, що бере свій початок від часів пізнього Відродження і Просвітництва, властивими були ідеї прогресу, атеїзм і секуляризація, економічний детермінізм, індустріально-технічний розвиток, пріоритет матеріального, масовізація, більш-менш усталені ціннісні орієнтації, прагнення у всьому досягти кінцевої мети. Натомість епоха постмодерну привнесла в суспільне життя диференційовану релігійність, міжгалузевий синтез, постматеріальні цінності, пріоритет особистості, фрагментарність свідомості й культури, відкритість і плюралізм думок, відсутність канонів і карнавалізацію, децентралізацію влади й державного управління.

Постмодернізм пронизує усі ланки суспільного життя. У тому числі й розвиток держави, головним завданням якої «має стати зняття спокоєнвічного відчуження особистості від держави та соціуму, створення всім групам можливостей та умов для гідного життя і мінімізації різних соціальних ризиків»⁴. У політиці він виявляється насамперед у спонтанних протестних акціях, які залишаються поза межами контролю скільки-небудь сталої інституційної організації. В суспільному розвитку емоційна, ірраціональна поведінка переважає раціональну. Звідси – порушення стабільності демократії, домінування популістських програм і пропозицій, а також відповідний попит на них у масовій свідомості. М. Фуко і Ж. Дельоз назвали цей процес «маленьким звичайним фашизмом», який проникає всередину кожного індивіда без його відома, «ніколи не конфліктує з ідеями свястими принципами прав людини, гуманізму та демократії»⁵.

Характерними ознаками нового світосприйняття є процеси індивідуалізації та постматеріалізму. Ефективність пошуків сенсу життя на індивідуаль-

но-особистісному рівні перебуває в теперішньому світі в безпосередній залежності від освоєння людьми нових островів свободи, форм життя і напрямів творчості, відповідних реаліям зламу тисячоліть. Характерними особливостями цінностей, на які орієнтуються постматеріалісти, є: відмова від ставлення до економічного успіху як основної мети людської діяльності; прагнення до створення середовища однодумців з орієнтацією на осмислену працю, духовно-моральне єднання; зосередження енергії на забезпечення соціального статусу і покращення якості життя; заміна архаїчних, ідеологічних, релігійних та інших традиційних орієнтацій нестандартними орієнтаціями – пов'язаними зі свободою індивідуального самовираження; відкритість і готовність до сприйняття соціально-політичних і культурних змін. За спостереженнями соціологів, суспільства, в яких поширені постматеріальні цінності, характеризуються більшою толерантністю й терпимістю до інакомислячих, іммігрантів, національних меншин, осіб з нетрадиційною сексуальною орієнтацією та ін. Згідно з проектом «Світове дослідження цінностей 2020 в Україні» розмір сегменту постматеріалістів у більшості країн ЄС становить від 10 % до 25 %. Найбільшою частка постматеріалістів є в Німеччині (36,9 %) та Іспанії (29,3 %). Україна за сегментом постматеріальних орієнтацій населення поки-що відстає від країн ЄС, однак засвідчує постійне прагнення до ціннісної переорієнтації⁶.

3. Розширення інформаційно-комунікаційного простору. Для XXI століття характерним є широкий дискурс, пов'язаний з концепцією інформаційного суспільства, яка прийшла на зміну поняттю «постіндустріальне суспільство». У межах цього дискурсу існує чимало концепцій і підходів, які містять такі основні ідеї: посилення активної ролі масмедіа з оформленням масової комунікації в окрему галузь; формування «глобального села» як чинника домінування електронних технологій і перспективи формування «єдиного людства»; розвиток процесу інформатизації з поступовим витісненням паперової інформації цифровими системами; перетворення знань на найбільш пріоритетний конкурентний товар, на форму капіталу, інтелектуальну власність, на об'єкт авторського права та національний наукомісткий продукт ринку.

Важливою тенденцією формування нового світового порядку є інформатизація та цифровізація в усіх сферах життєдіяльності людей. Зокрема, створення штучного інтелекту (ШІ) розглядається як стратегічна мета для забезпечення майбутнього технологічного та інших форм світового лідерства. Учені вже прогнозують його вірогідний розвиток на довгострокову перспективу, про що свідчить, зокрема, нова книга американського футуролога Р. Курцвейла «Сингулярність наближається: коли ми зіллємось із ШІ» (2025). Систематизувавши досягнення світової науки щодо розвитку штучного інтелекту, на це звертає увагу й українська дослідниця О. Стойко: «У контексті прогностично-етичного виміру ШІ виділяють три періоди: 1) короткостроковий (з 2000-х рр.) – алгоритмічні упередження (расові, гендерні), проблема

відповідальності у прийнятті рішень, що стосуються життя і смерті (автоном. транспорт); 2) середньостроковий (з 2040-х рр.) – використання на війні, масове безробіття, ослаблення моральної відповідальності (декваліфікація) та автономії людини, особливо в контексті управління ШІ; 3) довгостроковий (з 2100-х рр.) – поява суперінтелекту, екзистенційний ризик для людства. Існує думка про неминучість «технологічної сингулярності» (згідно з Р. Курцвейлом до 2045 р.) – створення суперінтелектуальної машини з власними незбагненими гіперцілями»⁷.

Як наслідок процесу інформатизації в дискурсивному полі філософії політики з'явилися такі поняття, як «інформаційна війна», «пропаганда», «медіакратія», «дезінформація», «кібервійна», «кібертероризм», «інформаційний тоталітаризм», «гібридна війна», «телефашизм», «соціальна міфотворчість» та ін.

4. Посткласичні політико-ідеологічні зміни. У XXI столітті кардинально змінилася ідеологічна конфігурація світу. Людські спільноти зосередились на збереженні ідентичності, захисті гідності, власних інтересів, культури і традицій. До того ж ідеології втратили здатність мобілізувати людей, оскільки їх ідеали були актуальними для попередньої епохи й виявились нездатними дати відповіді на безліч питань світу, в якому панує багатоманітність. Як наслідок, у наукових і культурних колах постали дискусії про постідеологічну добу. Поряд із тим частина учених вважають, що політика без ідеології ніколи не існувала й не існуватиме, доки люди поділяються на групи за інтересами, підтримують владу або протистоять їй. На підтвердження цього у першій чверті XXI століття постала тенденція, за якої значну частину країн світу опанували новітні ідейно-політичні течії.

Виникнення і розвиток нових ідеологій відбувається під впливом зміни уявлень людей про справедливість, свободу, сенс буття. Частина нових ідеологій виникли на базі попередніх, інші під впливом політичних, соціальних, економічних, культурних змін. Так чи інакше новітні течії варто означити як посткласичні, до яких сьогодні можна віднести глобалізм, альтерглобалізм, комунітаризм, ісламський фундаменталізм, рашизм. Серед цих течій особливе місце належить рашизму – новітньому феномену, який являє собою маніпулятивну, популістську квазіідеологію і практику неототалітарного політичного режиму російської федерації. Цей різновид становить химерну суміш великодержавного шовінізму й реакційного православ'я, ідеалізації та спроби відтворення радянського минулого, хибного уявлення про «богообраність» і особливу цивілізаційну місію російського народу в сучасному світі. Він розглядається вченими й політиками переважно як різновид нацизму, неофашизму. Згідно з висловленою в цьому контексті думкою В. Огризка, рашизм – це своєрідне «уособлення расистської, ксенофобської, шовіністичної та популістської ідеології, яку, попри очевидний антидемократизм, підтримує більшість російського населення»⁸.

5. Тенденції і ризики розвитку держави й суспільства. Основну тенденцію щодо сучасного державно-суспільного розвитку сформулював німецький вчений Ульріх Бек у концепції «суспільства ризику». Застосований ним термін підкреслює незахищеність сучасного суспільства та його орієнтованість на самознищення. При цьому йдеться не тільки про ризики цивілізаційного або державного масштабу. Ризикує практично кожна людина. Більш ризикованими є розвинуті країни, але вони мають і більше шансів захиститися. Зовсім інша ситуація у малорозвинутих країнах, де заручниками ситуації стають прості люди. Загалом, на думку вченого, жодна людина не може уникнути на сто відсотків ризику: суспільство поділяється на тих, хто вже постраждав від катаклізмів різного характеру, і тих, хто ще не постраждав⁹.

За визначеннями багатьох вчених і політиків, глобальні процеси, що домінують у сучасному світі, означають можливість формування світової держави. Проте однотайності щодо перспектив світової держави загалом не існує. Так, частина аналітиків прогнозують можливості формування в сучасному світі суспільства без держави. Цей підхід вчені обґрунтовують можливостями визначального впливу таких чинників як ринок і комунікація. Представники іншого підходу вбачають перспективи світового розвитку в дуалізмі держави й суспільства, пошуку оптимальної взаємодії між ними. Так чи інакше, беззаперечним є те, що ідея національної держави в її традиційному розумінні за сучасних умов уже себе вичерпала. І це – загальносвітова тенденція. Мононаціональних держав у світі фактично не залишилось.

XXI століття – фантастичний рівень розвитку мереж. Політики вже не контролюють їх, а стають лише користувачами інформації. Не випадково останнім часом до наукового обігу запроваджено нове поняття «мережна держава», яке відображає тенденції у трансформації державності інформаційної доби. «Мережна держава» – це утворення, яке характеризує демонтаж вертикалі владної ієрархії, інтегрування об'єднань за допомогою лише горизонтальних, координаційних зв'язків. Мережний підхід на глобальному й локальному рівнях сприяє динаміці та якості у процесі ухвалення політичних рішень, оскільки він передбачає розв'язання наступних проблем: вивчення взаємодії держави і груп інтересів; налагодження зв'язків між мікро- і макрорівнями політики; подолання ієрархізованої системи управління; увідповіднення системи прийняття політичних рішень комунікативним процесам постіндустріального суспільства; налагодження взаємодії між управлінськими, суспільними й бізнесовими структурами, заперечення домінуючої ролі держави у виробленні політики; орієнтація на моральний вимір управління і процесу прийняття політичних рішень, що передбачає залучення ідей, вірувань, цінностей, ідентичності, довіри; переважна увага не до інститутів, а до зв'язків (інструментальних, комунікаційних, сентиментальних, владних, родинних та ін.).

6. Демографічний дисбаланс і деструктивний вплив міграційних процесів. У сучасних умовах формуються демографічні дисбаланси, в основі яких лежить криза природного приросту населення в Європі й Північній

Америці та демографічний бум в Азії і Африці. Тому врегулювання проблеми перенаселеності Землі, корегування міграційних потоків становлять складний комплекс проблем на тлі формування нового світового порядку.

Динаміка демографічного зростання на початок нинішнього століття є вражаючою: в часи народження Христа на планеті було близько 100 млн людей, у середині минулого століття – 2 млрд, а вже нині – близько 8 млрд. Причому в русі перебувають більше людей, ніж коли-небудь в історії – це приблизно 1 млрд усього світового населення. Останнім часом домінуючою стала вимушена (безповоротна) міграція у вигляді біженців під впливом дестабілізації у великих регіонах, насамперед на Близькому Сході й у Північній Африці. Йдеться про дестабілізацію таких країн, як Ірак, Сирія, Афганістан, Туніс, Ліван, Єгипет, Лівія, заради контролю над ресурсами, комунікаціями, трафіком людей, зброї, наркотиків. З початком широкомасштабної російсько-української війни подібною є ситуація і в Європі.

Німецький соціолог, економіст і демограф Гуннар Хайнзон – фахівець у галузі нового напрямку в демографії, так званої демографічної війни – на початку нинішнього століття в своїй книзі «Сини і світове панування: роль терору в підйомі й падінні націй» (2003) висловив передбачення щодо грядущого «великого переселення народів». Він, зокрема, заявив, що 950 мільйонів африканців і арабів поховають Європу до середини ХХІ століття. У цьому контексті вчений зазначив, що на Близькому Сході і в Центральній та Південній Африці, на відміну від старіючої Європи, 20 % населення – молодь від 15 до 24 років. І вся ця молодь становитиме основу майбутньої міграції в Європу¹⁰. Цією проблемою переймаються вчені з різних галузей знання. Узагальнення їхніх позицій засвідчує, що соціально-економічні втрати від надмірної міграції вже на середньострокову перспективу перевищуватимуть економічний ефект як для приймаючих країн, так і для країн походження мігрантів. Так, у приймаючих країнах все більше виникатимуть міжнаціональна напруженість, втрата національної ідентичності, ігнорування чинного законодавства, протестні настрої, етнічна локалізація, порушення прав людини з боку роботодавців та ін. У країнах еміграції, внаслідок надмірного відтоку населення, виникатимуть незворотні втрати демографічного потенціалу, що, як засвідчує практика, здатні дестабілізувати цілі регіони.

Висновки. Підсумовуючи зазначене, слід зауважити, що філософія політики з її ціннісно-світоглядною орієнтацією дає змогу всебічно осягнути й оцінити надзвичайно складні явища і процеси суспільно-політичного характеру, а також почасти непередбачувану динаміку соціальних змін, що відбуваються на нашій планеті на початку нинішнього тисячоліття. Цим самим філософія політики орієнтує практично-політичну складову сучасного світового розвитку на врахування морально-ціннісних критеріїв легітимності соціально-політичної організації; доцільне функціонування політичних інститутів та ефективну діяльність суб'єктів політики; формування оптимального політичного устрою з максимальним урахуванням прав, свобод та інтересів громадян; використан-

ня в міжнародній політиці й міжнародному праві конструктивних доктрин, концепцій, підходів щодо налагодження гармонійного співіснування від найдавніших часів до сьогодення. До основних завдань філософського осмислення політики як цілеспрямованого, практично орієнтованого процесу в подальшій перспективі належать: формулювання альтернативних цілей політичного розвитку в кожній конкретній історичній ситуації; формування нових політичних теорій як основи законодавства, конституційного та демократичного процесів; поширення наукових уявлень про шляхи і методи майбутніх перетворень; вивчення та використання світового досвіду поєднання теорії та практики з універсальними сутностями людського буття.

1. Філософія політики: *Короткий енциклопедичний словник* / авт.-упоряд.: В. П. Андрущенко та ін. Київ: Знання України, 2002. С. 607–608. 2. Халіна О. В. Нерівномірність економічного розвитку країн світу як глобальна проблема сучасності. *Бізнесінформ*. 2018. № 5. С. 19. 3. Трофимович В. Російська агресія проти України як загроза світовій системі безпеки. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Історичні науки». 2017. Випуск 26. С. 136. 4. Кирилук Ф. М. Філософія політичної ідеології: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2009. С. 501. 5. Рудинеско Е. Філософія в обіймах бурі / [пер. з фр. О. А. Юдіна]. Київ: Ніка-Центр, 2007. С. 15. 6. Світове дослідження цінностей 2020 в Україні. Київ: Український центр європейської політики, 2020. С. 124. 7. Стойко О. М. Штучний інтелект. *Енциклопедія політики і права* / за ред. д. політ. н., проф. В. П. Горбатенка і д. політ. н. П. В. Мироненка. Київ: Видавництво Політія, 2024. С. 777. 8. Огризко В. С. Дещо про рашизм. *Україна дипломатична: науковий щорічник*. 2022. Вип. XXIII. С. 340. 9. Beck, Ulrich. Risikogesellschaft. Auf dem Weg in Eine Andere Moderne. Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1986. 396 p.; Бек Ульріх. Влада і контрвлада у добу глобалізації. Нова світова політична економія / пер. з нім. Олександра Юдіна. 2-е видання. Київ: Ніка – Tsentr, 2015. 404 с. 10. Gunnar Heinsohn. Sohne und Weltmacht Terror im Aufstieg und Fall der Nationen. Zürich, orell Füssli Verlag, 2003. S. 32.

References

1. Filosofiiia polityky: *Korotkyi entsyklopedychnyi slovnyk* / Avt.-uporiad.: Andrushchenko V. P. ta in. Kyiv: Znannia Ukrainy, 2002. S. 607–608 (in Ukr.). 2. Khalina O. V. Nerivnomirnist ekonomichnoho rozvytku krain svitu yak hlobalna problema suchasnosti. *Biznesinform*. 2018. № 5. S. 19 (in Ukr.). 3. Trofymovych V. Rosiiska ahresiiia proty Ukrainy yak zahroza svitovii systemi bezpeky. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiiia»*. Seriiia «Istorychni nauky». 2017. Vypusk 26. S. 136 (in Ukr.). 4. Kyryliuk F. M. Filosofiiia politychnoi ideolohii: Navchalnyi posibnyk. Kyiv: Tsentur uchbovoi literatury, 2009. S. 501 (in Ukr.). 5. Rudynenko E. Filosofii v obiiimakh buri / [per. z fr. O. A. Yudina]. Kyiv: Nika-Tsentr, 2007. S. 15 (in Ukr.). 6. Svitove doslidzhennia tsinnosti 2020 v Ukraini. Kyiv: Ukrainskyi tsentr yevropeiskoi polityky, 2020. S. 124 (in Ukr.). 7. Stoiko O. M. Shtuchnyi intelekt. *Entsyklopediia polityky i prava*. Naukove vydannia. Za red. d. polit. n., prof. V. P. Horbatenka i d. polit. n. P. V. Myronenka. Kyiv: Vydavnytstvo Politiia, 2024. S. 777 (in Ukr.). 8. Ohryzko V. S. Deshecho pro rashyzm. *Ukraina dyplomatychna. Naukovyi shchorichnyk*. 2022. Vyp. KhKhIII. S. 340 (in Ukr.). 9. Beck, Ulrich. Risikogesellschaft. Auf dem Weg in Eine Andere Moderne. Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1986. 396 p.; Bek, Ulrikh. Vlada i kontrvlada u dobu hlobalizatsii. Nova svitova

politychna ekonomii / per. z nim. Oleksandra Yudina. 2-e vydannia. Kyiv: Nika – Tsentr, 2015. 404 s. (in Ukr.). 10. Gunnar Heinsohn. Sohne und Weltmacht Terror im Aufstieg und Fall der Nationen. Zürich, orell Füssli Verlag, 2003. S. 32.

Horbatenko Volodymyr. Philosophy of Politics: definition of the problem field of the first quarter of the 21st century

Abstract. *The features and defining directions of understanding the realities of the 21st century within the framework of the philosophy of politics are considered. Its modern value-based and worldview orientation is shown in the context of the complex dynamics of geopolitical transformations and social changes. Attention is drawn to the need to use constructive doctrines, concepts, and approaches to establishing harmonious coexistence of humanity in international politics and international law. It was found that with the advent of the 21st century, key problems that are characterized by a decisive impact on world development have come into the field of view of political philosophy. The author includes the following problems: 1) global geopolitical transformations; 2) an epochal socio-cultural shift in the parameters of human existence; 3) the expansion of the information and communication space; 4) post-classical political and ideological changes; 5) trends and risks in the development of the state and society; 6) demographic imbalance and excessive migration of the population.*

Based on this study, it is concluded that the philosophy of politics with its value-based and worldview orientation allows us to comprehensively understand and evaluate extremely complex phenomena and processes of a socio-political nature, as well as the partly unpredictable dynamics of social changes taking place on our planet at the beginning of the current millennium. In this way, the philosophy of politics orients the practical and political component of modern world development to take into account the moral and value criteria of the legitimacy of socio-political organization; the appropriate functioning of political institutions and the effective activity of political subjects; the formation of an optimal political system with maximum consideration of the rights, freedoms and interests of citizens; the use in international politics and international law of constructive doctrines, concepts, and approaches to establishing harmonious coexistence from ancient times to the present. The main tasks of the philosophical understanding of politics as a purposeful, practically oriented process in the future include: the formulation of alternative goals of political development in each specific historical situation; the formation of new political theories as the basis of legislation, constitutional and democratic processes; the dissemination of scientific ideas about the ways and methods of future transformations; the study and use of world experience in combining theory and practice with the universal essences of human existence.

Keywords: *philosophy of politics, geopolitical transformations, geostrategy, international politics, international law, postmodern, information and communication space, artificial intelligence, postclassical ideologies, postmaterial values, individualization, racism, network state, migration processes.*

Дата першого надходження рукопису до видання: 16.01.2026

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 03.03.2026

Дата публікації: 24.03.2026